

A könyvtári kutatások debreceni műhelye

1950–1975

CSÚRY István

I.

Cimünk szándékolt határozatlansággal igéri, hogy a könyvtári kutatások debreceni műhelyéről lesz szó. Mert mit is kelljen könyvtári kutatásokon érteni és mért nincs feltüntetve név szerint a műhelyként vizsgált intézmény? Ti, a Debreceni Egyetemi Könyvtár - hiszen az alig féltucatnyi számottevő műhely közt Debrecennek ez az intézménye érdemel elsősorban említést. És ez az intézmény felel meg azoknak a kritériumoknak, amelyek alapján egy szervezetet, szorosabb, vagy lazább szervezettségű csoportot kutatási műhelynek szoktunk minősíteni. (A kutatói tevékenység folyamatosága, annak célját, tartalmát, sajátosságát meghatározó program, megfelelő színvonalu munkatársak huzamosabb együttműködése, rendszeres publikáció, kutatási feltételek - irodalom, források - megléte, megfelelő mértéke stb.) De éppen a DEK¹⁾ regionális funkciójából - ebből a tájegység könyvtári ellátását, a regionális kutatásokat s mindezek érdekében a könyvtárak együttműködését egyaránt szolgáló feladatkörből - és kiemelkedő gyűjteményi adottságaiból következnek, hogy a könyvtári kutatások terén is szervezőerőként lépjen fel, a szó tágabb értelmében vett "debreceni műhelyt" hozzon létre a szűkebb műhellyel témaközösségi, munkatársi alapon kapcsolatot tartó kutatók egy külső körének többé-kevésbé rendszeres közreműködésével. Ha szigorú mértéket alkalmazva megköveteljük, hogy e külső kör tagjai egy szervezeten folyó kutatási program résztvevőiként, szoros téma- és munkamegosztás keretében dolgozzanak, s a belső körrel a tudományos eszmények, célok és módszerek tekintetében is egyek legyenek, s e kapcsolatok, huzamosabb időn át fenntartva, számottevő közös eredményekhez vezessenek, ilyen műhelyről nem beszélhetünk, hanem csak a létrehozását célzó erőfeszítésekről s azok időleges, részleges eredményeiről.

Ilyen időleges és részleges eredményeket hozott a Módis László kezdeményezte debreceni és tiszántuli periodikatörténeti program, amelynek keretében 1954 és 1968 közt öt belső (Bata Imre, Ember Ernő, Juhász Izabella, Lengyel Imre, Ludányi Valéria) és négy külső (Balassa Sándor, Fekete Péter, Pálffy József, Sőregi János) munkatárs összesen 18 dolgozatot és adatközlést készített el a tárgykörből, részben egyedileg dolgozva fel az orgánumokat, részben összefüggően egész korszakokat vagy periodika-műfajokat tekintve át. Nagyban segítette a programot, hogy a memoárszerű, adatközlő dolgozatok megírására felkért külső munkatársak

kézirataiért fizetni lehetett. A DEK 1967 óta rohamosan csökkenő pénzügyi ellátottsága miatt azonban a külső munkatársak bevonásáról le kellett tenni. Ugyanez a körülmény már az induláskor (1969) lefékezte a régi debreceni és tiszántuli könyv-fondok possessorai és marginális bejegyzéseinek feltárását célzó programot. Ez a munkálat, amely alapvető jelentőségű az egyes korszakok és személyiségek könyvkulturájának, irodalmi és tudományos hatástörténetének tanulmányozásában (s amelyet ezért az MTA reneszánsz- és felvilágosodáskori munkabizottsága egyaránt sürget), stagnálásra van ítélve a DEK-en belüli kapacitás elégtelensége és külső specialisták bevonásának pénzügyi akadályai miatt. Elvileg rendezettnek mondható a szélesebb műhely működését talán legnagyobb nyomatékkal indokló (mert tudományos és művelődési szempontból egyaránt lényeges) feladat: Hajdu-Bihar megye és Debrecen helytörténeti, helyismereti bibliográfiájának kooperatív megszervezése. A DEK és a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár közt rég ideje fennálló együttműködési szerződés a periodika-irodalom feldolgozását jelöli meg közvetlen feladatként s a munkamegosztást is rögzíti. Eszerint a DEK illetékessége a felszabadulás előtti, a HBMK-é az újabb időkre terjedne ki. Ám a szerződő felek egyrészt kölcsönösen átlépték a megállapított időhatárt, másrészt maguk a munkálatok egyik intézménynél sem folynak kellő rendszerességgel. Bizonyos fokig bonyolítja a helyzetet, hogy a Református Teológiai Akadémián a jeles történész, Makkai László irányítása alatt egy arányait tekintve rendkívül jelentős és helytörténeti vonatkozásban igen sokat ígérő bibliográfiai munkálat indult²⁾. Az így óhatatlanul előálló párhuzamosságokért teljes kárptólást nyújt azonban a terven kívül belépő partner együttműködő készsége, az a bevezetett gyakorlat, hogy a DEK és Makkai munkaközössége kölcsönösen informálja egymást a folyamatos munkáról, kutatás, egyeztetés és kompilálás céljából adattárát a másik fél rendelkezésére bocsátja.

Érzékeltetve, mennyi esetlegesség, spontán tényező érvényesül a külső munkatársak közreműködése terén, már jeleztük is, hogy a szélesebb műhely egy lazább, kevésbé szervezett formája igenis megvalósul Debrecenben. Előmozdítja ezt a közös irodalmi alap, a történelmi, társadalmi háttér, a közös élmények és rokon eszmények meghatározó ereje, s előmozdítják természetesen a DEK ugyanezen alapra épülő programjai is, amelyek eleve a munkatársak egy szélesebb körének együttműködését feltételezik.

Elsőrendű szervezőerő a DEK kiadói tevékenysége, az ennek keretében megjelenő - főleg debreceni és tiszántuli vonatkozású - bibliográfiai sorozatok, alkalmi tanulmánykötetek, és legfőképpen az 1953-ban megindított és 1958 óta "Könyv és Könyvtár" címet viselő évkönyv. Az eleinte évente kétszer, később két évente egyszer megjelenő sorozat 13 évfolyamának 19 kötete eddig 117 dolgozatot, nagyrészt önálló használatra is számot tartó s ezért külön borítóju változatban is közreadott munkát bocsátott a nyilvánosság elé. A szélesebb műhely meglétét, folyamatos tevékenységét mutatja, hogy a dolgozatok majd negyedrésze (a 117 közül 28) 14 külső munkatárs tollából való. Köztük a hat nagy terjedelmű, jeles tanulmányt publikáló Esze Tamást - bár ő elkötelezettségei alapján más közösségeké is, kiemelkedő munkássága nyomán pedig az országé - inkább kellene a műhely belső magvához számitanunk. Nemcsak azért, mert pesti,

dunántuli létére ő a legnemesebb és legszenvedélyesebb debreceni, vagy mert írásai metodikai mintái annak, hogyan lehet és kell megszólaltatni a nyomdatörténet dokumentumait, s egy társadalmi, történelmi totalitás hálójába illeszteni a távoli múlt mezitlábas könyveseinek, közvitézeinek, prédikátorainak uton-járását. Hanem belülről ható munkása volt a műhelynek azáltal is, hogy a Református Kollégiumi Nagykönyvtár (RKNK) és a DEK együttműködésére felügyelő állami-egyházi bizottságnak másfél évtizeden át igen aktív tagjaként a történettudományi kutatás egyes könyvtári szükségleteinek ismertetésével, az ezeket előmozdító kooperációs feladatok ajánlásával segítette a kutatási feltételek fejlesztését, s a bizottsági üléseken elhangzott felszólalásaihoz több kutatási kezdeményezés is fűződik, köztük a possessor- és marginália kutatás már említett programja. A két intézmény közti kooperációból egyébként más tudományos munkakapcsolatok is sarjadtak: mindkét fél munkatársai vállaltak feladatot a RKNK történetének rendszeres levéltári kutatáson alapuló feltárásából, s a Könyv- és Könyvtár mellett a DEK egyéb publikációs eszközei is előmozdították a RKNK munkaeredményeinek tudományos közkinccsé tételét³⁾. A DEK publikációk szervezőerejéről szólva, elsősorban persze nem az ilyen készen adódó munkakapcsolatok realizálására gondolunk, hanem általában az érdeklődés közösségén alapuló tematikai vonzásra. A modern egyetemi könyvtár nyitott modelljének kialakításához járul hozzá a dán Svend Dahl, Módis László tájbibliográfiai törekvéseit mozditja elő Dankanics Ádám és Péter László, Bán Imre és Vita Zsigmond dolgozatai a műhely kibontakozó debreceni, keletmagyarországi könyv- és könyvtártörténeti kutatásaihoz nyújtanak értékes hozzájárulást. Egyes írások, mint Balla Lajos epigráfiai dolgozata, Kádár Zoltán kódex-illusztrációs vagy Sonkoly István zene-bibliográfiai közleményei a tágabb írás-, könyv- és közléstudományi kapun érkeznek, mások, mint Dankanics cikke a Pestalozzi-tanítvány Tompa Ádám könyvtáráról, Szabó Lászlóé a debreceni közművelődési könyvtárügy történetéből, vagy Tóth Béla sajtó alatt lévő közleménye Maróthi György szerepéről a RKNK fejlesztésében, közvetlenül kapcsolódnak egy-egy szűkebb "belső" témakörhöz, továbbfejlesztik vagy kiegészítik a DEK munkatársak kutatási eredményeit.

Távol legyen tőlünk a szándék, hogy a "műhely" metaforával visszaélve, minden munkát és eredményt, amelyet debreceni szerzők vagy intézmények a művelődéstörténet, a kultúraelmélet és a kulturális praxis könyvtári vonzaskörű diszciplinái terén végeztek és elértek, a DEK hatása- vagy vivmányaként könyveljünk el. Ellenkezőleg. Mindenek előtt hangsúlyozni szeretnénk, hogy a DEK maga is egy nagyobb műhely, a KLTE szerves része, még ha a tárgyalt könyvtári vonzaskörű diszciplinák körében egyetemeszerte övé is az illetékeség s a kutatásszervezői felelősség. Egyrészt a jó együttműködés jeleként nyugtázzuk, hogy az oktatók szívesen keresik fel profilba illő írásaikkal a Könyv és Könyvtárt, segítik a szerkesztést lektori közreműködésükkel, vagy előadást vállalnak, felszólalnak a DEK tudományos tanácskozásain, kiállítási megnyitóin. (És megfordítva: a DEK munkatársak 17 dolgozata jelent meg az egyetem különböző sorozataiban⁴⁾, a könyvtárosok rendszeres résztvevői a tanszékek tudományos ülésszakainak, előadó- vagy munkaközösségi tagként többen rendszeresen is részt vesznek a tanszéki munkában.) Másrészt az egyetemi élet sajátosságából fakadó sok és sokféle személyi áttétel segíti elő a tanszékek

tudományos törekvéseinek behatolását a könyvtárba, ill. a könyvtár bekapcsolódását azok tevékenységébe. Intézményes formája ennek az egyik oldalon a tudományos utánpótlásnevelés. Sok jeles oktató tart fenn tanár-tanítványi kapcsolatot a disszertáló fiatal könyvtárosokkal és segíti őket további pályájukon is, tanáccsal, kritikával, ösztönzéssel. Az így beáramló ismeret és ösztönzés jellemzéséül legalább a nevét ide kell írni azoknak a tanároknak, akik a legrendszeresebben járultak s járulnak hozzá munkatársaink tudományos fejlődéséhez: Bán Imre, Barta János, Borzsák István, Gunda Béla, Kálmán Béla, Kádár Zoltán. E jó és kívánatos hatások árnyoldala (a nagy pozitívum mellett, hogy szélesítik a kollektiva szaktudományos spektrumát) az, hogy megosztják az érdeklődést, elvonják az erőt a műhely önálló programjától⁵⁾.

A könyvtár oldalán a szakreferensi rendszer teljesít hasonló intézményes szolgálatot. Az eredményes szakreferensi munka magában foglalja a megfelelő tanszékek információszerző, irodalomkutató tevékenységének segítését. Optimális esetben ez úgy valósul meg, hogy a szakreferens önálló kutatással vagy más módon részt vesz a tanszéki munkában. (Néha házastársi vagy más rokon nexus erősíti az ilyen munkakapcsolatokat.)

Visszatérve a könyvtári kutatás kisebb debreceni műhelyeire, a laza együttműködés jellemzése után, most azok önállóságának kiemelésén a sor. Az egyetemen ez úgy valósul meg, hogy a tanszékek tematikai profiljának megfelelő kutatásaik során egyes oktatók olyan határterületi (pl. könyvtörténeti, folyóirattörténeti, kodikológiai, epigráfiai, sőt közvetlen könyvtári vonatkozású) eredményekhez, adatokhoz, felismerésekhez jutnak, amelyek joggal tarthatnak számot figyelmünkre a könyvtári kutatások szemléje során. Még a Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszék is, amely 24 könyvtári vonatkozású közleményt tart számon (köztük Durkó Mátyás olvasásszociológiai, Soós Pál Szabó Ervinre vonatkozó, Szabó László könyvtártörténeti, részben DEK-kiadványokban megjelent tanulmányait), hangsúlyozta a jelen dolgozatot előkészítő kérdésünkre válaszolva, hogy kötelékében "céltudatos (kifejezett) könyvtártudományi kutató munka nem folyik". Éppen nem profilbeli okok miatt, de gyakorlatilag hasonló sorsa van a könyvtári kutatásoknak a Debreceni Tanítóképző Intézet könyvtári szakcsoportján. Bár az itteni tanárok tollából ugyancsak 24 könyvtári (képzési) vonatkozású publikáció kerekedett, a szakcsoportvezető Csendes János intézeti tanár levele szerint az intézmény döntően pedagógiai irányultsága, s a szakmabeli publikációs és kutatásszervező fórumokkal való kapcsolat elégtelensége miatt kutatási feltételeik kedvezőtlenek. Ime, az egyéni és csoportérdek oldaláról is megnyilvánuló szorgalmazása annak, hogy az a bizonyos debreceni műhely a szó teljesebb értelmében is megvalósuljon. Már-már a szám-misztika hangulatát kelti, hogy a Megyei Könyvtár igazgatójának levele is 24 publikációról tudósít. A dolog természetéből következően a módszertani és könyvtárpolitikai vonatkozású írások adják a produkció zömét, de figyelemreméltóan gazdagítja a tematikát Bényei Miklós két írása Eötvös könyvtáráról és olvasmányairól, Simon Zoltán cikke a munkásolvasók izlésváltozásáról, továbbá a Válasz repertóriumra Bényei József és az Alföldé Sebők Vilma szerkesztésében. A tájékoztatóban nem szerepel, de legalább jelezniünk kell a Megyei Könyvtár egyéb bibliográfiai tájékoztató tevékenységét, ezen belül a különböző rendű és rangú megyei vezetők számára kiadott havi jelzésszerű (szignaleti-

kus) információt, valamint a könyvtári kiadványok bejelentésének és figyelőkartonos, szétsugárzó információjának megszervezését. És néhány év óta indulnak a könyvtári kutatások a Városi Könyvtárban is, a Megyei Könyvtárhoz hasonló tematikus megoszlásban, de most még jóval szerényebb publikációs eredménnyel. A KMK-nál megjelenő, országos érdekű produkciója a Könyvtárnak az Uj Irás repertórium 1961-1973. A munkák egy része a Megyei Könyvtárral együttműködésben készült.

Beszerezett információink s tapasztalataink szerint kialakulóban van tehát a könyvtári (főleg a közművelődési érdekű) kutatásoknak egy másik csomópontja is a városban. Szükséges is, hogy ez így legyen, s kívánatos, hogy a Megyei Könyvtárban szerveződő műhely megtalálja a jelenleginél termékenyebb együttműködés lehetőségeit a DEK műhelyével.

Külön tanulmányt érdemelne a RKNK mint kutatási műhely. A gyűjtemény történelmi gazdagságából adódóan, valamint a könyvészeti és kéziratforrásfeltárás szinte kimeríthetetlen teendőit figyelembe véve, joggal kívánhatnánk, hogy ebben a könyvtárban megforduljon a működési szintek elsőbbsége: előbb legyen az intézmény a könyvtári kutatások műhelye, és csak másodsorban praktizáló, szolgáltatásokat nyújtó könyvtár. A RKNK felelős irányítói, élükön a református egyházi intézmények tudománypolitikai szerepét országos és nemzetközi összefüggésben világosan megragadó Bartha Tibor püspök, világosan látják s magukévá teszik ezt a kívánalmat. Jó felkészültségű könyvtárosokat alkalmaznak, s intézményesen biztosítják a Teológiai Akadémia tanárainak tudományos tanácsadói befolyását. Ám a primér gyakorlati munka és a járulékos teendők mennyisége alig-alig hagy időt a könyvtári kutatásokra. Eggyel több ok, hogy a DEK-kel 20 éve folyó, mint láttuk, tudományosan is termékeny együttműködés fokozódó mértékben a kutatási feladatokra koncentráltan szerveződjék tovább.

II.

A fenti áttekintés világosan mutatja, milyen nehéz összegezően jellemezni a kisebb műhelyek tevékenységét. Ahány intézet, könyvtár, sőt kutató, ugyyszólván annyi tematika, csupán a Megyei és a Városi Könyvtár funkcióazonossága kedvez a rokon érdeklődés kialakulásának, s a DEK helyi és tájbéli vonatkozású programjai teremtenek - eddig még eléggé ki nem aknázott - lehetőséget az összefogásra, annak munkaközösségi, feladatmegosztó, vagy még lazább formáira: pl. kiegészítő, előtanulmányszerű, összegező vagy kritikai kapcsolódásra, ötletek, módszerek átvételére, ösztönzések befogadására stb. Amikor tehát az alábbi táblázatban megpróbáljuk legalább durva csoportosításban összevetni a DEK és a kisebb műhelyek ill. szórványos hozzájárulásokat tematikáját s érzékeltetni a termés összvolumenét, nem titkoljuk, hogy a képzett halmazok heterogenitása nagyobb, s kontinuitása kisebb annál, amit az általánosítás szilárdsága megkívánna:⁶⁾

Témacsoport

P u b l i k á c i ó k s z á m a
DEK⁷⁾ Többi műhely⁷⁾ Összesen

Ismeretközlés, tudományos információ általános elmélete, irodalom- és tudományszociológia, a könyvtári tevékenység elmélete

19

19

38

Tudománytörténet, irodalomtörténet, irodalmi kultúra története, kiadás-történet, kéziratfeldolgozás, szövegkiadás	33	6	39
Írás, nyomtatás, kiadás, könyvkereskedelem története, könyvtörténet, folyóirat-és hirlaptörténet	48	15	63
Bibliográfia, tájékoztatási műszerek elmélete, könyvtári kutatások elmélete	28	10	38
Könyvtártörténet	20	8	28
Könyvtár általában, könyvtárügy, könyvtárpolitika, könyvtárosi hivatás, képzés	38	19	57
Könyvtári üzemszervezés, technika, információgépesítés, módszerek, szabványok, épület, berendezés	31	3	34
Könyvtárтан	33	12	45
Egyéb hivatalos kiadványok	25	2	27
Bibliográfia, könyvtárkatalógus, könyvtári, kutatómódszertani kalauz	80	4	84
Összesen:	355	98	453

Gondolva a könyvtártudományi vitákra, amelyek során főleg a történeti és a gyakorlati témák ellentéte éleződött ki, nézzük meg ebből a szempontból is az érdeklődés megoszlását:

	DEK	Többi műhely	Együtt
Történet és elméleti témák	148 (41,5%)	58 (69%)	206 (45,5%)
Gyakorlati témák	127 (36,0%)	36 (37%)	163 (36,0%)
Bibliográfiák stb.	80 (22,5%)	4 (4%)	84 (18,5%)
Összes témák	355 (79,0%)	98 (21%)	453 (100,0%)

A tematika egymaga azonban elég keveset mond a publikációk tudományos, ismeretterjesztő vagy egyéb funkciójáról, színvonaláról. (Az 1960-a: könyvtártudományi vita egyik fogyatékosága is éppen az volt, hogy figyelmét erre korlátozta.) És nem elég beszédes a tekintetben sem, milyen tudományelméleti szemlélet, tudományszervező törekvés és külső kényszerűség húzódik meg a statisztikai halmazok mögött. Hogy az értékelést tovább finomítsuk, a kiadványok műfajának és funkciójának metszetében is áttekintjük a termést. Csak a DEK-ét, mert a többi műhely anyaga nem ad ki számottevő csoportokat.

Ké- zi- könyv	Mo- nog- rá- fia	Ta- nul- mány	Szak- cikk, kuta- tási jelen- tés, adat- közlés	For- rás és szö- veg- köz- lés	Isme- ret- ter- jesz- tő	Mü- hely- tanul- mány	Elő- adás li- cisz- tika	Pub- li- tika	Tan- könyv, jegy- zet	Bib- liog- ráfia, recen- zió, ló- gus vita- irat	Kriti- ka, vegyes tart.	Egyéb, vegyes tart.	Ösz- sze- sen
MEGJELE- NÉS HELYE													
DEK Évkönyv, Könyv és Könyvtár	38		56	5		5	14	7			8	4	137
KLTE Acták			4						3				7
Könyvtári folyóirat, gyűjtemény	3		24		1		8	1	1		5		43
Nem könyv- tári folyó- irat, gyűj- temény	2		6			5		2		1	10	1	27
DEK önálló kiadványa	1	1	1		4		3		1	46	20		77
Más kiadó önálló kiad- ványa		2	1							10			14
Félig publi- kált, publi- kátlan			12			12	3		1	15	7		50
Összesen:	1	1	104	6	9	21	25	10	3	75	23	32	355

A tudományos jelentőségű publikációk a vízszintes rovatfeliratok szerinti csoportok (műfajok) közül nagyrészt az első négybe voltak sorolhatók, de újdonsága, adatainak vagy szintetikus teljesítményeinek értéke miatt a műhelytanulmányok közé, a publicisztika, a kritika stb. műfajába illő közlemények közül is jónehány megérdemli ezt a minősítést, nem is szólva a bibliográfiák egy tekintélyes részéről. (Amelyek - ha nem is tudományos művek a szó teljes értelmében - a bennük megtestesülő erudíció s a tudományos folyamatban betöltött szerepük miatt jogot formálhátanak a számon tartásra a kutatás számottevő eredményei közt.) Ugyanigy, csak nagyjából érzékeltetik ezt az arányt a megjelenés helye szerint képzett, függőlegesen felírt csoportok. A DEK legnagyobb terjedelmű és legértékesebb bibliográfiai alkotása, a mintegy 30 000 címet feltáró tiszántuli bibliográfiai kartoték, kéziratban van. Jónehány kézírtos vagy félig publikált dolgozat csak publikitását tekintve különbözik a nyomtatottaktól. És megfordítva: nem homogén csoport pl. a folyóiratcikkeké. Némelyek egy-egy kis monográfia méretét s jelentőségét öltik, mások semmi eredeti vagy tudományosan fogható materiát nem tartalmaznak. Mindezt figyelembe véve úgy tetszik, az adatok mintegy 50%-a mögött rejlik a szó szigorú értelmében vett tudományos eredmény. (Igaz, a felszabadulás utáni első évtizedben, a könyvtárosság autodidakta megalapozásának időszakában nemcsak a primér közlések, hanem a hézagpótló kompilációk is teljesíthettek fontos szolgálatot a tudomány háztartásában. A DEK műhelyben keletkezett legelső munkák egy részének sem volt egyéb céljuk, mint feldolgozni és a szakma számára hozzáférhetővé tenni a - főleg külföldi - irodalom használható eredményeit⁸). E szempont azonban a fenti csoportosításban nem érvényesülhetett.)

Nem szerepelnek a fenti adatok közt a DEK munkatársainak azok a publikációi, amelyek kívül esnek a könyvtári kutatásoknak nemcsak a hagyományos könyvtártudományi vagy bibliológiai alapon megvont határain, hanem azon az elmosódó szféráján is, amelyre a könyvtár kutatási illetékességének kiterjesztése szükségesnek vagy lehetőnek látszik⁹). 165 ilyen tanulmány, cikk, vagy közlemény készült: 94 az irodalomtörténet és kritika, 14 a nyelvészet, 9 a kémia köréből, 25 egyéb tárgyakból. A DEK műhelyben készült munkák száma ezzel együtt 520. Bár a műhely (és a könyvtár mint olyan) működésének ezek szerves alkotói, közelebbi vizsgálatukat a testvér műhelyekhez fűződő szálak világos kirajzolása, s a műhely sajátos témakörének kiemelése érdekében mellőzni kellett.

III.

Ha nem lenne aránytalan dolog kis műhelyről nagy terjedelemben értekezni, s nem készülnénk az alapul vett anyag bibliográfiai közzétételére, a címekig, sőt az egyes művek tartalmi elemzéséig kellene mennünk, hogy az adatokon átderengő valóságot pontosan és megfoghatóan mutassuk be. Annyit mindenesetre meg kell kísérelnünk, hogy a működés egészen szervesen végigvonuló törekvések eredményeit - tehát a műhely vívmányait - összefoglalóan jellemezzük. Megítélésünk szerint a DEK műhelye az alábbi három vonatkozásban járult hozzá a könyvtári kutatások és a könyvtárügy előmozdításához:

1. Annak felismerésével, hogy létezik a társadalomtudományoknak egy olyan komplex szférája, amelyen a könyvtárra más intézmények által el nem látott, vagy erről az intézményi alapról és az itteni munkával járó ismeretrendszer birtokában hatékonyabban teljesíthető feladatok várnak, továbbá hogy a permanens válságát élő könyvtártudományal szemben e szférában egy sajátos koherenciájú és könyvtári illetékeségű új szaktudomány épülhet fel. Íródtak dolgozatok, amelyek már a felismerés megvalósításainak tekinthetők. Ilyenek látjuk pl. Esze Tamás kiadástörténeti tanulmányát, "A magyar Praxis Pietatis"-t, a műnek azt az érdemét, hogy a könyv sorsát a 17. sz. második felének társadalomtörténetébe szövi bele, rekonstruálja a kor szerzőinek, nyomdászainak, pártfogóinak kapcsolatait, szerepüket a puritán ideológia terjesztésében, és egy vándor könyvkereskedő, a jobbágy származék Kecskeméti Soós János tevékenységének nyomozásával példát ad a történelmi összefüggések eleven emborsorsokban való tükröztetésére.

Hasonló jelentőségű Némedi Lajosné műve, "A magyar nyelvű könyv a deáktalanok szolgálatában", mely az előszók és ajánlások értelmezésével, gazdasági, kulturális stb. törekvések összefüggésbe való beillesztésével járul hozzá a 18. sz. népi kulturájának, filantropikus és felvilágosító törekvéseinek megismeréséhez¹⁰⁾. Az irodalom társadalomtörténetének könyves szemléletű kutatása tekintetében hasonló irányban halad a fiatalabb nemzedék tagjai közül Gomba Szabolcsné¹¹⁾. Ezekkel és más hasonló empirikus könyvtári kutatásokkal kölcsönhatásban érlelődtek saját tudományelméleti eredményeink¹²⁾, amelyek birtokában világosabban meg tudjuk határozni a műhely gyakorlati teendőit is a pozitivista könyves tudományok szintjének, koncepciójának történelmi materialista túlhaladásának irányában.

2. Debrecen és a Tiszántul könyvtári kutatási feladatainak programba tüzésével, a program keretében a helyismereti könyvészet ("tiszántuli bibliográfia") problémáinak országos visszhangra találó vizsgálatával, magának a munkálatnak széles körű megindításával, továbbá a helyi tudománytörténet, könyv- és könyvtártörténet, folyóirat- és hirlaptörténet rendszeres művelésével. Módis László nevét kell itt első-sorban kiemelni, mint aki legtöbbet tett a program - több ponton vitatható, de színvonalas - elméleti előkészítése és gyakorlati kezdeményezése terén és oroszlánrészt vállalt az effektív munkából¹³⁾. Bata Imre érdeme, hogy elvégezte Módis pozitivista bibliográfiaelméletének átfogó kritikáját¹⁴⁾. A Módis és munkatársai¹⁵⁾ által megvetett alapokon a szervező távozása után pár évig stagnált; ma újból megelevenedik a munka¹⁶⁾. A folyóirat- és hirlaptörténeti részprogram komoly kezdeti eredményeiről más összefüggésben már szóltunk. A periodikakiadás szoros összefüggése a politika, az irodalom s a tudományművelés porondján tevékeny irányzatokkal, szervezetekkel és személyiségekkel a történeti studiumok nélkülözhetetlen feltételeként sürgeti annak továbbfolytatását. 9-9 publikáció jelent meg a debreceni nyomdászat s a debreceni könyvtárak történetéből. A DEK-re és a RKNK-ra vonatkozó 3-3 munka, s néhány magánkönyvtár feldolgozása azonban csak igen szerény hozzájárulás Debrecen átfogó marxista könyvtártörténetének elkészítéséhez. Addig is, míg e feladat megtalálja emberét, első-sorban a possessor- és marginália-feltárás meggyorsításával kell az előmunkálatokat szélesebb alapokra fektetni. A tanulmányok és munkálatok

e csoportját átszövik a könyvtörténeti, tudománytörténeti és irodalomtörténeti forráspublikációk. Jelentőségben és terjedelemben kiemelkedik a Maróthi-Beck levelezés (1735-1744), valamint a tudós pestalozziánus, könyvgyűjtő debreceni polgár, Váradi Szabó János (1783-1864) kiterjedt levelezése, Lengyel Imre gondozásában és könyvtár-, sajtó-, tudomány- és neveléstörténeti érdekű tanulmányai kíséretében.

3. Annak az elvnek a hazai könyvtári életbe való bevitelével, hogy a könyvtári rendszert s a gyakorlati könyvtári tevékenység célkitűzéseit, szervezetét, technikáját, intézményközi és közönségkapcsolatait stb. tudományos módszerekkel kell megtervezni s az operatív tevékenységtől elválaszthatatlan folyamatossággal tanulmányozni. A döntések és a gyakorlati teendők módszeres előkészítése során a szakirodalom tüzetes feldolgozására, a kísérletekre, a problémák kvantifikatív megközelítésére, a felmérésekre s azok elemzésére irányuló korai és mai napig tartó erőfeszítéseivel a DEK műhely nemcsak a saját intézményi feladataira talált a rögtönző és a hagyományfolytató köznapi gondolkodás buktatóit elkerülő megoldásokat, hanem sok más könyvtár, a nagy egész számára is. Bár a "gyakorlati témák" csoportjában fentebb kimutatott 127 írásnak csak egy kisebb része minősül új megismerést hozó, szigorú metodikájú tudományos teljesítménynek¹⁷⁾, a tudomány közvetlen termelőerővé válásának korában értelmetlen dolog volna egyoldalúan a praxis részének minősíteni, vagy éppen negligálni az elmélet és a gyakorlat közt közvetítő, átszarmasztató és szétsugárzó szakírói és publicisztikai tevékenységet. Szűkebb témájuk szerint e publikációk és műhelytanulmányok főként a könyvtárpolitika, az üzemszervezés, a gyűjtés, az olvasószolgálat s az egyetemi könyvtári funkció időszerű problémáinak tudatosítására és megoldására irányulnak. És mert az ilyen jellegű eredmények közvetlen mércéje a gyakorlati megvalósulás, az egyszerű tapasztalatátadásnak minősülő kisebb szolgálatokat félretéve, a nagyobbak közül hadd említsük meg Kovács Máté cikkeinek szerepét a könyvtári törvényerejű rendelet előkészítésében, a műhely egyéb vívmányai közt a tárolókönyvtár hazai létesítésének tanulmányozását és kezdeményezését, a szakreferensi rendszert alkalmazó tudományos könyvtári modell korszerű helyi kialakítását és propagálását, a gyűjtésbeli teljesség és szelekció alternatívájának történeti alakulására, a termelődő és a könyvtárba áramló irodalomra s a nemzeti könyvtárak gyűjtési gyakorlatára vonatkozó kutatások alapján országosan és egy nemzetközi fórumon is elfogadott kiadványtipológia és gyűjtési elvek kidolgozását, továbbá a korszerű könyvtárszervezési ismeretek egy bizonyos szintjének rendszeres feldolgozását és közkinccsé tételét.

A műhely egészének működésén alapuló eredmények összefoglaló jellemzésébe nem illeszthettünk be egy sor egyéni eredményt és olyan munkát, amely még csak a kezdeteknél tart. Mint egyéni eredményt, hadd említsük meg a bibliográfia elméleti kérdéseinek monografikus feldolgozására vállalkozó saját másfél évtizedes munkánkat s annak eredményeit közreadó hat összefüggő nagyobb tanulmányunkat. És további kutatásaink ebből kinőtt két főirányát: a tudományos megismerő folyamat szociológiai tanulmányozását, s ez irányu érdeklődésünkkel összefüggésben a Huszadik Század és a Társadalomtudományi Társaság szociológiai tevékenységének és társadalmi szerepének empirikus kutatását. Ez utóbbi ösztönzés és ismeretek tekintetében egyaránt sokat köszönhet Varga Zoltánné századeleji

könyvtártörténeti kutatásának. Az ő 1964-es írása volt a meghonosítója a századeleji haladó mozgalmak témakörének a DEK műhelyében s elsősorban az ő érdeme a rendszeres és termékeny informatív kontaktus fenn-tartása a kapcsolódó témakörben eredményesen kutató Soós Pállal.

IV.

"Ha van intézmény, amelynek számára veszélyt jelent, ha csak a technikával foglalkozik, úgy a könyvtár az, amelyet szoros szálak kötnek a szellemi élethez és jelentős szerepet kell vállalnia a tudományra alapozott társadalomépitő munkában"¹⁸⁾, Kóhalmi egy messziről hozott s elevenünkbe vágó tapasztalati megállapítására hivatkozva térünk vissza kiindulópontunkhoz, hogy a műhely "tudományon kívüli" tényezőinek - tehát külső működési feltételeinek, s az ezekkel együtt programját, teljesítményét befolyásoló személyi motivumoknak - bemutatásával kerekké tegyük az ismertetést.

Csak bemutatásra telik a jelen befejező rész aránya szerint. Pedig adnunk kellene egy kivérzett, lábadozó város panorámáját, megragadni a 45 utáni egyetemtörténet páratlan szituációját. Az ittmaradt oktatókét, akiknek beidegzéseiben sok minden átszivárgott a "Tisza István Tudományegyetem" magatartásformáiból, de nagyon kevés abból a tartalmas értelmiségi életvitelből, amelynek centruma a rendszeres és intenzív, valamely nagy könyvtár állandó használatát feltételező kutatómunka. Az osztályharc egyetemi csatáit vivó ujakét, akik számára, hogy könyvtárigényük meggyökeresedjék, előbb az igények kielégítésére alkalmas könyvtárnak kellett létrejönnie. De Klebelsberg ide csak grandiózus kulisszákat álmodott, s a könyvhegyek is kulisszaként funkcionáltak. Főleg pedig fel kellene vázolnunk azokat a pályákat, amelyek itt keresztezték egymást a csendes könyvtári kulisszák közt, delelőjükön, hajlatukon, szétnézve, mit realizálhatnának itt multjuk s tervük szerinti önmagukból. Mert hogy a régiek nem bujnak elő cimleirő cellájukból megnézni, kell-e könyvtár, s milyen is, azoknak az ujaknak, látnivaló volt már az induláskor. A professzori keresztülnézéseket a könyvtárosi aszkézis másfajta göggyével viszonzó mestereink a könyvtároosságban csak saját dogmáik eretnekjeiként kezdhettek volna kutatni, "műhelyt" létrehozni. "A könyvtáros: technikák, könyvtári műveletek specialistája." "A könyvtárosnak nincs köze a könyvek tartalmaihoz." "Mind den szöveg lehet tudományos kutatás tárgya, tehát a tudományos könyvtár nem válogat." Ezt mondták s eszerint éltek. Nem így a kívülről érkezett pályák. A komparatista francia irodalomtörténész Hankiss professzoré, a latin filológus magántanár Varga Lászlóé, a neveléstörténész és német filológus Lengyel Imréé, a sok nyelven tudós s az új témák iránt végig fogékony magyar irodalomtörténész Molnár Pálé, Ember Ernőé s más nagy műveltségű tanároké. Valamennyi eddigi önmaga folytatását találta meg a műhelyben, s tematikai közeledésre is kész volt, hogy ne csak tudós könyvtárosként, de könyvtártudósként léphessen fel. Közeledésre egy könyvtár-tudományi centrumhoz, amelyet azonban még ekkor senki sem próbált módszeresen meghatározni, vagy legalább valamely készen vett koncepció szerint megjelölni. És ez javarészt más pályák meghatározó erejével függött megint csak össze.

49-ben egyenest az államtitkári székéből érkezett Kovács Máté, hogy átvegye az intézmény igazgatását. Az ő tiszte lett eldönteni, legyen-e műhely a DEK az itt tárgyalt értelemben. Nagy érdeme, hogy az igent választotta, hogy tekintélyével védte a kutatás jogát akkor, amikor azt még maga a szakma is elvetette, és hogy az ismert sokszorosított Évkönyv kiadásával szerény publikációs lehetőséget biztosított. Szervezői érdényei közé tartozott, hogy "hagyta az embert dolgozni". Ez a szerkesztői laissez-faire engedte, hogy mindjárt az első kötettől kezdve növekvő sullyal lépjen fel egy olyan irányzat is, amely Debrecen és a Tiszántul könyv- és könyvtártörténetének kutatását tüzte ki célul. A Tiszántuli Bibliográfiát és más helyi művelődéstörténeti kutatásokat kezdeményező Módis Lászlótól származik az Évkönyv kiadásának gondolata, s ő volt az, aki Kovács Máté 1956-os távozása után a nagyobb publicitásu nyomdai előállítás és más szerkesztésbeli változtatások bevezetésére adott ösztönzést. Módis ötlete volt a sorozat tartalmát jól kifejező "Könyv és Könyvtár" cím, az ő tollából ered az Évkönyv 1956-os utolsó kötetének zárszava és a Könyv és Könyvtár bevezetője. Az első rendkívül röviden utal arra, hogy az eddigi működés mérlegének megvonása a szerkesztésnek azt az elhatározását érlelte meg, hogy nem "rögzíti statikusan" a kezdeti korszakot és hogy megkeresi "a továbbfejlődés szükségszerű útját"¹⁹). Valamivel többet mond a bevezető: "A Debrecent és a Tiszántult mint könyvtárunk legközvetlenebb területét érintő kérdéseket továbbra is különös figyelemben részesítjük, de egyetemes érdekű témákkal is kívánunk foglalkozni az eddiginél nagyobb mértékben. A témakör tehát ily módon bővül"²⁰). Magyarul ez semmi mást nem jelent, mint a napi és helyi érdekű írásokkal szemben a helytörténeti és az egyetemes érdekű történeti és elméleti tematika arányainak növelését. Egyik nyilatkozat sem szól a módszerről, a tükrözés szemszögéről és igényéről. Pedig Módisnak e tekintetben tudománymeghatározó igényü felfogása volt. Világosan látva az ellentmondást az önálló könyvtártudomány igénye s aközt a valóság közt, hogy a tudományos érdekekkel bíró társadalmi jelenségek kutatásán más diszciplínák osztoznak, metodikai sikon kívánt a könyvtártudománynak és a bibliográfiának önálló illetékességet szerezni. A társadalmi és történelemtudományokkal, kulturtörténettel stb. mint a tartalmakra, a lényegi összefüggésekre irányuló tudományokkal szemben abban látta a bibliográfia és a könyvtártudomány sajátosságát, hogy ezek a tudományos és irodalmi alkotások, a kulturális folyamatok adatszerűségeinek, külső, kísérő tényeinek felkutatására és prezentálására szoritkozva, ugyszólván egyetemes segédtudományi funkciót töltenek be. Nem egyéb ez, mint a pozitivista felfogás következetes érvényesítése az adott területen. A Könyv és Könyvtár szerkesztésében Módis már csak egy évig vett részt. De ezt a pozitivista szellemben korlátozó felfogást már az Évkönyv szerkesztőtársaként érvényre juttatta saját írásaiban s azokéban, akikre befolyással volt. Ugyanerről a tőről fakadt a Tiszántuli Bibliográfia már érintett teljesség-kultusza, érték-szkepticizmusa és univerzalitás-igénye, amelynek átfogó bírálatára Bata Imre vállalkozott.

Bár e pozitivista hatás hátráltatta a munkatársak történelmi materialista fejlődését, az ábrázolás szintetikus igényének érvényre jutását a műhelyben, hangsullyal említendő Módis érdeme is a kutatási program kialakítása, a forrásokra visszamenő, tényszerű és dokumentált kutatómunka

megkövetelése terén. Minthogy eleve is bibliográfiák és más kutatási félkésztermékek produkálására korlátozódott, azt is mondhatjuk, hogy a pozitivizmus mozaikszerű, lényegét és benső összefüggést nem ismerő látásmódja, s e vállalkozások sajátosságai közt bizonyos megfelelés érvényesült.

Nem hallgathatjuk el saját pályánk közreműködését a műhely és a program alakításában. Ez abban különbözött a többitől, hogy itt kezdődött 1945 április 11-én és hogy a könyvtárosság életre szóló tudatos vállalásán alapult. Kedvezett az akkori érzelmi állapot a tulkompenzálásnak is. Mert tulkompenzálásnak tekintendő egyebek közt a szellemtörténeti halandzsával együtt az eredetileg választott irodalomtörténész hivatás és az egyetemi pálya elvetése. És az a régi könyvtárosokéra emlékeztető aszketizmus, amellyel felfüggesztettük személyes gazdagodásunk, ismeret- és élményszerzésünk igényét a felkészültségünknek s legmélyebb hajlamunknak megfelelő területen. "Majd, ha a köz javára készen lesz a mostani szedett-vedett helyén az a gazdag könyvtári gyűjtemény, amelynek birtokában végre elmondhatjuk, hogy a mienk is mindaz, ami az emberiség!" Az eszköz céllá lépett elő, eltakarva az emberi nem ismeretfelhalmozó munkájának dialektikus természetét, a fogyasztva termelődő és célját eszközként betöltő tudományos ismeretnek azt a sajátosságát, hogy élő emberi tudatok munkája által él maga is. Hogy a könyvtáros csak mint a megismerő-közlő folyamat érdemi résztvevője, mint a tartalmak kommunikálására felkészült tudat, transzformálhatja a nyomtatott papírt, a rögzített információt eleven társadalmi erővé.

Kórhalmi fentebb idézett figyelmeztetését a technikában ragadás veszélyére csak 1958 után olvashattuk, miután igazságát a magunk bőrén már megtapasztalva, a Könyv és Könyvtár átfogóbb programját állítottuk a műhely elé. Bár egyéni pályánk megszenvedte a gyakorlat ismereti megalapozására fordított nagy kitérőt, ma sem mondhatunk mást, mint hogy ezt a munkát a születő szocialista könyvtárügy javára valakinek, valakiknek el kellett végezniök.

Hasonló nagy kitérőre készítették kutatói pályánkon a bibliográfiai pozitivizmussal folytatott viták. Magát a bibliográfiát, a tudományos kommunikáció e sajátos formáját és funkcióját, annak intézményközi kapcsolatait, beépülését a tudomány ill. az irodalomról szóló tükrözések rendszerébe s egyáltalán a megismerő folyamatba kellett tudományosan megismerni s a tárgyra vonatkozó elméletek és szemléletek kritikáját elvégezni ahhoz, hogy megszabadítsuk azt mind a hozzá tapadó pozitivistá elméletfoszlányoktól, mind a rögtönzés és a műkedvelés jelen irodalmi viszonyaink közt tarthatatlan hagyományaitól. Magyarán: el kellett végezni a bibliográfia jelzett vonatkozásainak rendszeres elméleti megvilágítását. Ismét nem feltétlenül nekünk. Valakinek. De mivel bibliográfiaelméleti tanulmányaink folyamán ahhoz a szilárd felismeréshez jutottunk, hogy a bibliográfia lényegére, módszereire, prezentációs formáira vonatkozó problémák voltaképpen csak ebben a vetületben jelentkező problémái magának az irodalomnak, magának a tudománynak, magának a társadalmi folyamatnak. Ugy hisszük, a könyvtári kutatások számára hasznos felismerés, hogy a megismerő, közlő folyamatok empirikus szociológiai tanulmányozása alapján nyerhető általánosítások gazdagítják az ismeretelméletet ill. hogy a munka, s az ember e nembeli tevékenységének a tőkés gazdaság bonyolult viszonyai

közi elemzésével a marxizmus klasszikusai adtak ösztönzést és elméleti alapot emez ismeretszociológiai tanulmányokhoz.

Mindez itt abban az összefüggésben érdemel említést, hogy a korábbi, tárgyilag keveset mondó programnyilatkozatokkal szemben segítettek végre elvszerűen meghatározni a műhely céljait s közelebbi feladatait²¹⁾. Mégpedig azzal a kettős igénnyel, hogy felismerje és teljesítse az intézményközi munkamegosztás alapján őt illető, konkrét szükségleteket kielégítő feladatokat, s ugyanakkor mozdítsa elő a könyvtár sajátos kutatási tartományának kiépülését. Ezt a programot az évkönyv-sorozat²²⁾ tiz első kötetének értékelése kapcsán 1969-ben a következőképpen fogalmaztuk meg:

"A legutóbbi 2-3 kötetben még csak tendenciaként érvényesül, de ezen a helyen programatikus rögzítést kíván az a felfogásunk, hogy a hagyományos bibliográfiai és könyvtártudományi szemlélettel szakítva, tanulmányaink tematikai-szemléleti spektrumát és kutatásaink illetékességi körét egyrészt a közlésből, mint az ember lényegi tevékenységéből (mint a könyvet, az írásbeliséget s az írásos közlésmód intézményeit a kutatás számára szisztematikai egységként prezentáló társadalmi jelenségrendszerből) kiindulva, másrészt a tudományművelés ténylegesen kialakult hagyományaihoz, ökonómiájához igazodva kell meghatároznunk. A kutatási terület ez elvszerű és gyakorlatias felfogása nem rekeszti ki az írástörténet, a nyomdászat és a könyves hivatás hagyományos témáit, s ugyanakkor lehetővé teszi a társadalom megismerőfolyamatának a könyvtár számára halhatatlanul fontos és a különböző céhbéli tudományok által "le nem fedezett" tanulmányozását. (Különösen a perifériákon elhelyezkedő studiumok művelését, mint amilyen az irodalom és a megismerés szociológiája, a tudományelmélet és a tudománytörténet.) Programunkat természetesen annak tudatában hirdetjük meg, hogy az (immár újabb címváltozásra érett) Évkönyv nem lesz a szó klasszikus és szigorú értelmében vett homogén diszciplina orgánuma. De nem kevésbé annak tudatában, hogy a diszciplínák a többi területen is "fegyelmetlenekké" váltak s a metafizikusan elkülönített "tárgyak" kohéziója helyett hovatovább a kutatási-tükrözési aspektus kohéziójának engedelmessé válik s megvilágosodik az, ami a buvárló számára legizgalmasabb: a tárgy és egyéb tárgyak viszonya s a viszonylatok strukturája, a tárgyak egy rendszerben végbemenő mozgások összessége."

JEGYZETEK

1. Hadd rövidítsük így a szövegben még sokszor idézendő Debreceni Egyetemi Könyvtár intézménynevét. RKNK = Református Kollégiumi Nagykönyvtár.
2. Részint egyháztörténeti vonatkozású folyóiratcikk irodalom rendszeres feltárása, 1973-ban indult saját program keretében, részint a hajdani Soós Béla professzor hatalmas mennyiségű gyűjtésének hozzáférhetővé tétele.
3. A RKNK kötetkatalógus sorozatának, a szerkesztésében készült Néplap repertóriumnak kiadása.
4. 7 szűkebb könyvtári illetékességű, 10 egyéb szaktudományos témakörben.

5. Ld. a possessor- és marginalia feltárás nehézségeit.
6. Némi pontatlanság adódik abból is, hogy e tanulmány alapjául felhasznált kéziratos bibliográfia még kisebb kiegészítésekre, csiszolásra szorul.
7. A KLTE és a DEK adatai elvileg teljeseek. A többi műhelyéi saját közlésükön alapszanak, de megítélésünk szerint kiegészítésre szorulnak.
8. Ilyen szerepe volt pl. Ember Ernő 1953-as irásának az ajánló bibliográfiáról vagy a szerző ugyancsak 1953-as könyvtárszervezési kézikönyvének.
9. Megjegyzendő: sokszor már csak a témák komplexitása miatt is nehéz eldönteni, mely munkák esnek a határon kívül, s melyek belül. Pl. Hankiss János tanulmánya A zenemű címéről (alcím: A kis programzene természetrajzához) egyaránt beilleszthető a zene, a könyvművészet, a könyvkiadás, a grafika, a könyvkereskedelem, a kulturtörténet, az esztétika, az irodalomtörténet és a zeneműtári problémák megfelelő tárgyköreibe.
10. NÉMEDI Lajosné: A magyar nyelvű könyv a "deáktalanok" szolgálatában. 1711-1780. = Könyv és Könyvtár, 4. 1964. 163-192. p.
11. GOMBÁNÉ LÁBOS Olga: Kecskeméti Alexis János világ és történelem-szemlélete, politikai felfogása. = Könyv és Könyvtár, 9. 1973. 195-210. p.
12. A bibliográfia helye és szerepe a tudományos ismeretközlés rendszerében. 1967. - Die Kommunikation wissenschaftlicher Kenntnisse im Prozess der Erkenntnis. 1. 1968.
13. MÓDIS László: A magyarországi tájbibliográfiák ügye. A tájbibliográfiai ankét tanulságai. = Évkönyv, 1955. 1. 91-123. p.
14. BATA Imre: A helyismereti bibliográfia gyakorlati kérdései. = Könyv és Könyvtár, 3. 1963. 23-42. p.
15. Balla Lajos, Bata Imre, Bot Györgyné, Ember Ernő, Lengyel Imre, Ludányi Valéria, Merényi László.
16. V. ö. Korompai Gáborné, Veress Gézané, Némedi Lajosné repertorizáló tevékenysége nyomán.
17. Pl. a szerző "Az ismeretközlési folyamat ellentmondásai és a könyvtári-információs tevékenység" c. írása s a nemzeti könyvtári gyűjtéssel, a válogatás és a teljesség problémáival foglalkozó dolgozatai.
18. KÓHALMI Béla: Vita a könyvtártudományról. = OSzK Évkönyve 1957. Bp. 1958. 76. p.

19. Évkönyv, 1956. 298-299. p.
20. Könyv és Könyvtár, 1. 1958. 3. p.
21. A tudományos munkaterv korábban az egyéni témák összegezését jelentette. Az 1971-75-ös tervperiódus összkönyvtári, távlati tematikát is előírányoz a következők szerint:
1. Munkaközösségi (távlati és permanens) témák
 - 1.1 Ismeretszociológiai témák
 - 1.11 A marxizmus klasszikusainak ismeretszociológiai tanításai (Anyaggyűjtés "A marxizmus tudásszociológiája" c., műfajilag még határozatlan összeállításhoz)
 - 1.2 Olvasói szokásvizsgálat (Egyetemi hallgatók körében. Parasztság körében.)
 - 1.3 A nyelv és a közlés a marxizmus-leninizmus klasszikusainál (különös tekintettel az emberlét, a munka és a társadalom relációira)
 - 1.4 A paleoantropológia adalékai az ismeretközlés problematikájához
 2. Témák a könyv- és irodalmi kultúra köréből
 - 2.1 Debreceni könyvtárak története
 - 2.2 A debreceni nyomdászat története
 - 2.3 A debreceni periodikus sajtó története
 - 2.4 Bibliográfiák Debrecen könyv- és irodalmi kulturája köréből (Közölve az 1973-as munkaterv alapján.)
22. Beleértve a Könyv és Könyvtárt.

Kísérlet a helyismeret fogalmának meghatározására

BÉNYEI Miklós

A szerkesztőség örömmel üdvözölte Bényei Miklós közérdeklődésre számot tartó témát feldolgozó cikkét. A téma sokrétűsége további kiegészítések, esetleg módosítások közlését teszi lehetővé.

Kivánatos lenne pl. a helyismereti gyűjtemények és a könyvtárakban folyó kutatómunka kapcsolatának elemzése, továbbá a közművelődési könyvtárakon kívül kialakított helyismereti gyűjtemények (pl. egyetemtörténeti gyűjtemények) vizsgálata. A témával foglalkozó további cikkeknek a szerkesztőség örömmel ad helyt.